

szánkba rágya a konkrét megoldás, rajtunk áll, vajon mennyit tudunk belőle használni. „S itt talán segítségünkre lehet az a gondolat, hogy a kor (Shakespeare kora) kezünkbe adta a nagy korok és nagy művészek ritka lehetőségét, ami csak a legmeztelenebb tapasztalatok birtokában lehetséges: hogy a valódi tragikumot valódi öröme változtassuk át.”

A drámában kapunk mi is egy sanszot, megpróbálhatjuk kihasználni, s talán akkor átformálhatjuk Alban előbb idézett mondatát: „Ifjabbak, aki itt vagyunk, talán megsejthetjük ezeket a dolgokat.” Mindenesetre a 20. század cirkusza fölött is ott feszül a kötél, de olyan kevesen táncolnak rajta!... Igaz, nem egyszerű a feljutás, de vannak használati utasítások, például Shakespeare Lear király című drámája.

KISS ANTAL

Könyvek a reformkorról

„Magyarországon a feudalizmus felbomlása és a kapitalizmus kialakulása lassú, hosszan elnyúló folyamatként ment végbe...” – írja Bényei Miklós, s ő ebből az igen összetett és sokrétű folyamatból két igen fontos kérdést vizsgál meg két művében, jelesen a sajtószabadság, illetve az oktatásirányítás problematikáját.

A két mű, bár terjedelmében és műfajában különbözik egymástól (lévén az egyik egy rövid tanulmány, a másik pedig kandidátusi értekezés), szerkezetében, jellegében, szemléletében és forrásait tekintve sok hasonlóságot mutat. Mindkettő a tágabb értelemben vett reformkorral (1825-1848) foglalkozik, mindkettő az országgyűlési vitaanyagra építve, korabeli, elsődleges források (magánfeljegyzések, kivonatos jegyzőkönyvek, majd gyorsírásos naplók) alapján részletesen és roppant alaposan veszi végig és elemzi a reformkori országgyűlések összes olyan felszólalását, vitáját, határozatát, amely akár csak érinti a sajtószabadság, illetve az oktatásirányítás kérdését.

A *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról* című tanulmányában a sajtószabadság, illetve a cenzúra kérdését vizsgálja meg. E problematika már a 18. század végétől a hazai politikai ellenzék küzdelmeinek egyik legfontosabb részét képezte, hiszen e korszakban válik egyre nyilvánvalóbbá a nyomtatott sajtó kiemelkedő fontossága mind a sajtószabadság hívei, mind a cenzúra védelmezői számára.

Bényei Miklós tanulmányában nem vállalkozhatott arra, hogy a sajtószabadság kivívásának teljes történetét elemezze, hiszen ez egyrészt meghaladná műve terjedelmi kereteit, másrészt e folyamat sok aspektusáról készült már jól használható elemzés. Ezért a szerző a folyamatból főleg az országgyűlési viták elemzésére fektetett hangsúlyt.

A tanulmány mindenekelőtt a szűkebb téma minél sokrétűbb körüljárását célozza. Ennek megfelelően Bényei bevezetesként először a viták színterét a Rendi Országgyűlést mutatja be és elemzi: részletesen sorra veszi a képviselőket, az országgyűlés felépítését, ügyrendjét, hatáskörét és működését. Ezek után vázolja a magyarországi cenzúraszervezet reformkor eleji állapotát és jellegét, mint kiindulási pontot, alaphelyzetet. E két elem igen alapos és lelkiismeretes körüljárása után lát hozzá maguknak a parlamenti vitáknak az elemzéséhez.

Kiindulási pontként a szerző az 1825-27-es országgyűlést jelöli meg – noha utal arra, hogy már 1791-től jelentkezik igény a könyvvizsgálat alkotmányos rendezésére –, lezárásaként pedig természetesen 1848 szerepel, mint a polgári sajtótörvény elfogadásnak időpontja.

Bényei igen szemléletesen mutatja be a küzdelem jellegének változását: a korszak elején a kérdés még alapvetően a nemesi ellenzék sérelmi politikájának volt része, s mint a nemzeti önrendelkezés csorbulásának egyik jele szerepelt, és ennek megfelelően nem is a sajtószabadság kivívása volt a cél, hanem a cenzúra alkotmányos keretekbe szorítása és a magyar országgyűlés alá rendelése. A múlt század harmincas éveitől kezdve

azonban egyre inkább a polgárosodás és az új eszmék terjedésének talán legfontosabb eszközének tekintették a sajtót, s a korlátok ledöntésétől a kívánt társadalmi átalakulás felgyorsulását várták.

A parlamenti küzdelemből Bényei olyan kérdéseket, csomópontokat is kiemel, amelyekről a szóban forgó időben a legélénkebb viták folytak. Ilyen volt például az országgyűlési hírlap létrehozásának terve, vagy a megyei kiadványok kérdése, amelyek körül több országgyűlésen keresztül lángoltak a küzdelmek.

A tanulmány befejező szerkezeti egysége a sajtószabadság 1848-as törvénybe iktatásának elemzése. Ezen belül a szerző részletesen vizsgálja a közvetlen előzményeket, a bizottságok munkáját, a különböző javaslatokat, majd pedig részletesen ismerteti és értelmezi a történelmi jelentőségű törvény szövegét, amely mintegy ötven évre meghatározta a magyar sajtóviszonyokat.

A tanulmány függelékeként egy fejezetben az erdélyi rendi gyűlések sajtójogi vitáit foglalja össze a szerző.

A másik mű Bényei Miklós 1994-ben kiadott *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon* című kandidátusi értekezése, mely a reformkor egyik legfontosabb kérdésével, a művelődéssel foglalkozik. A műveltségi viszonyok megváltozásának roppant összetett folyamatából a szerző az oktatásügy irányítását, mai kifejezéssel: az oktatáspolitikát választotta témájául.

Bevezetésként egyrészt röviden vázolja a Rendi Gyűlés felépítését, másrészt leírja az oktatás irányításának állapotát a tárgyalt korszak kezdetén.

A szerző megvizsgálván a reformkori országgyűlések vitaanyagát s egyéb forrásokat, megállapítja, hogy az oktatáspolitikának a korban rendkívüli fontossága volt, ám „az oktatáspolitikai programokban, harcokban is tükröződött a reformkor átmeneti jellege”.

A parlament ebből a kérdéskörből elsősorban a jogi, pénzügyi, irányítási-igazgatási vonatkozásokkal foglalkozott, de előkerültek egyéb aspektusok is. Az országgyűlésen megvitatott témák jónéhány más, igen fontos, a reformkor egészén végighúzódó kérdéssel is összekapcsolódtak, ilyen például a magyar oktatási nyelv ügye, amely a nyelvharchoz, a szabad iskolaválasztás kérdése, amely a vallási sérelmekhez, vagy az iskolafelügyelet kérdése, amely többek között a szabad királyi városokról szóló vitához kapcsolódott. Ezekon felül még számos kérdést (finanszírozás, gazdasági iskolák, népoktatás, egyházak szerepe stb.) elemez Bényei, s ebből a széles, alapos, részletekbe menő vizsgálódásból teszi meg összefoglaló megállapításait.

Leírja, hogy a politikai ellenzék hármasságából – egységes nevelési rendszer, korszerűsítés, országgyűlési felügyelet – az utolsó volt az, ahol az udvar merev ellenállást fejtett ki. Ez az ellenállás okozta azt, hogy 1848-ig az országgyűlés gyakorlati eredményként csupán néhány részengedményt tudott csak kicsikarni, mint például a magyar nyelvről, valamint az alapítványokról szóló törvények, vagy a Ludovika alapítása. Am ez nem jelenti azt, hogy eredménytelen lett volna e téren a reformkor, hiszen – állítja Bényei – az országgyűlési viták, küzdelmek érlelték ki, tisztázták le azt a korszerű, polgárinak mondható oktatáspolitikai programot, amely később a polgári forradalomban valósult meg.

Ezenkívül a szerző részletesen elemzi a legfontosabb oktatáspolitikai irányzatokat, valamint befejezésként röviden foglalkozik az áprilisi törvények idevonatkozó részeivel.

Összefoglalva tehát, mindkét mű igen alapos, a reformkor eddig kevésbé ismert és elemzett vonatkozásait megvilágító, szakmailag kitűnő, ugyanakkor élvezhető stílusban íródott munka, amely jól használható mind a szakemberek számára, mind az oktatásban.

Bényei Miklós: Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról. Stúdium Kiadó, 1994, 232 p.

Bényei Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon. Csokonai Kiadó, Debrecen 1994. 424 p.

FALVAY DÁVID